

Evald Flisar: *Ljubezni tri in ena smrt*. Ljubljana: Vodnikova založba, 2002.

O Flisarjevem novem romanu sem marsikaj (pre)bral, a ob tem, da je bilo nekaj dobrih analitskih vpogledov v strukturo in miselno-jezikovno sestavino pripovedi – in v zvezi s tem dolžnih pohval na račun romana kot celote – sem zasledil tudi nekaj prezapletenih mnenj o njegovi vsebini. Kot da so nekatere njegove osebe in pripovedne ravni enigmatične šifre, ki ne dopuščajo jasnejših vtisov. Meni se je odpiral nekoliko drugače, morda zato, ker sem kar hitro "opazil" njegovo zvrstnost. Ta se izkaže že na začetku:

Ko se je naša družina iz mesta preselila na podeželje in se vselila v novo hišo, jo je zajelo navdušenje, kajti vsi so bili zadovoljni: oče, ki se je za to priložnost hitro upokojil, mama, ki je hotela ostati večno mlada (in je vodja družine), teta Mara, amaterska slikarka z ambicijami, petnajstletna upornica in Marina hčerka Elizabeta, mamin brat Vinko, računovodja, obseden z željo, da bi vzgojil največjo zeljno glavo na svetu in se vpisal v knjigo rekordov, očetov bratranec Vladimir, pisec partizanskih spominov, njegova 30 let mlajša žena Eva, moj starejši brat Peter s teleskopom v bližini – in kajpak pripovedovalec, 16-letni fant, ki je s preselitvijo dobil idealne priložnosti za pohajanja po gozdu in razmišljanje ... Pač družina, ki je pod stresom civilizacije zavozila s poti in se v strahu pred končnim iztirjenjem vrnila na deželo iskat korenine ...

Tako že na začetku rezonira najmlajši član družine, ki življenje samo opazuje, in prvoosebni zapisovalec zgodbe, ki se nato razvija povsem drugače, kot so si člani velike družine v novem okolju zamislili in načrtovali.

Že ta kratki povzetek začetnih strani *Treh ljubezni in ene smrti* daje slutiti, da bo šlo za čtivo, ki ima v literarnem svetu določeno ime: družinski roman. Seveda ne bo napisan po ravno tematskem vzorcu, kjer avtorji popisujejo zakonske in erotične

odnose, generacijske vidike, družbene vzpone in padce neke življenjske skupnosti itd. – dovolj značilna dejanja in naravnosti imenovanih oseb pač dajejo misliti, da bralec ne bo sledil zgodbi – vzemimo – o podjetnih, osebnostno trdnih in drugih ljudeh, ampak o nenavadnih, bizarnih likih, ki kažejo malo "čuden" odnos do realnosti. Ko se potlej spusti globlje v pripoved, se slutnja uresničuje; nastopajočo družino najprej zmoti nenavaden predmet v stari kmečki lopi pri hiši, ki se čudno oglašča, a kljub velikim "raziskavam" ne morejo zanesljivo ugotoviti, kaj je: šara za odpad ali pa celo del vesoljskega plovila, ki je strmo-glavilo kje v bližini in oddaja skrivnostne signale – ali navaden plug, kot ugotovi star kmet – ali kaj četrtega ...? Zaradi njega se v člane družine naseli nerazumljivo nelagodje, dokler stvari ne zaklenejo nazaj v lopo, ključ pa vržejo v vodnjak ... A ne samo to: v nadaljevanju k veliki družini lepe junijske nedelje pride nihče drug kot Jaroslav Švejek, dotlej neznani izgubljeni mamin polbrat, ki so ga dohiteli kritični časi in potrebuje streho nad glavo ... Skrivnostnega človeka, ki je napol "domislek" pisatelja Haška, napol otrok dozdevno normalnih staršev, družina sprejme, a to seveda povzroči nove zaplete, saj se kmalu začnejo veliki problemi: Švejek, šofer avtobusa, v kratki slovenski vojni pomotoma ustrelil slovenskega vojaka na jugotanku, nato sčasoma postane zaupnik nekaterih članov družine, a tudi voznik gasilske cisterne, ki jo potlej v tistem sporu z družino skrije oziroma "parkira" v bližnjem romskem naselju ...

Že ta del besedila, ki je pravzaprav širši uvod v pravo dogajanje, priča tudi o tem, kako konfliktno so nastavljene glavne vzmeti dogajanja, dogajanja, ki se razjasni tako rekoč šele tik pred koncem. Konfliktnost je podložena z obilo humorja, kakor ga piscu dopuščajo in ga lahko generirajo pretirano "občutljivi" in družinsko v marsičem čudaško disponirani ljudje, zbrani na tesnem prizorišču življenja (in tega romana). Hočem reči, tu je premišljeno organizirana besedna zgradba, ki tudi z miselnega vidika ni preprosta, saj se v nadaljevanju dotika glavnih Flisarjevih proznih knjig, od *Mrgolenja prahu* (poznejša drama *Kostanjeva krona*) do *Potovanja predaleč*, in torej tudi njihovih refleksivnih težišč. V zaključku zgodbe se nastopajočim na vaški veselici v vlogi "častnega govornika" pridruži pisatelj Evald Flisar, ki prihaja k podeželanom iz velikega sveta kulture, in "naši" družini pozneje razkrije, da se je iz mesta preselila – v njegovo sicer dvakrat prodano rojstno hišo. Nedolgo zatem se prvoosebni pripovedovalec zgodbe dokoplje do njegovega (Flisarjevega) izgubljenega mladostnega dnevnika, v katerem je med drugim zapis o čudnem predmetu – plugu, ali kar je že bil – ki je s svojo irealnostjo begal že mladega bodočega pisca, leta pozneje pa spravlja(l) v nesrečo tudi degenerirano družino, prišedšo iz mesta ...

Kajti izmišljene, neobstoječe stvari in s tem svet, ki ga človek ne more čutno zaznati, na ljudi lahko usodno vplivajo, saj so sestavni del podzavesti in hemisfere, ki jo Flisar različno artikulira v več svojih delih. Sicer je vprašanje, ali je ta kompleks dogajalnega in doživljajskega predela novega romana razumeti prav "zaresno", saj se zdi, da je tu zlasti kot vzvod humorja, ne pa kot del resničnosti, ki se spreminja ali ga pripovedovalec "preučuje" v toku pripovedi;

predmet je tu vedno "enak", očitno zato, da se ljudje nanj odzivajo na poseben način, seveda smešno oz. komično; komičnih gibal pa je v nadaljevanju več, kajti očitno je vsa življenjska masa v tej knjigi pred avtorsko pozornost prinesla ljudi, ki jih je civilizacija izvrgla, svojih navad in pričakovanj pa ne morejo mojstriti in brzdati; na drugi strani pa ne osvojiti in vredno živeti dozdevno bistvenih in osvobojujočih področij bivanja, zato je človek prisiljen dvigniti roke od njih ter celo storiti svoj fizični konec. Tako je z mlado Elizabeto, ki jo teža eksistencialij požene v samomor, saj ne more najti ravnotežja med uporom, seksom, etiko, bogom: čezmerna radikalnost v vseh teh praksah jo ugonobi.

Pravzaprav se zdi, da je samo Elizabeta lik, ki je ne "nosi" osnovna komična situacija; je menda edina zaresna upornica; drugi so videti veliki prilagodljivci, ki svoje možnosti iščejo tam, kjer ni več pristnosti in so zato prazne posode groteskni idej, njihova energija pa jih žene v absurdno smešna ravnanja. V potencirani meri jim je podoben križanec med pravim človekom in literarnim junakom, Švejk, ki vendarle v nečem "presega" svoje družinske sorodnike: in sicer v svoji literarni izmišljenosti in njej ustrezni modrosti pa tudi "dodatni" odštekanosti; z njima jih – kot deloma že poprej skrivnostni predmet – izziva k početju in opredeljevanju, po katerih jih bralec srečuje kot karikature oz. spake.

Sicer pa je tu še tretji dejavnik, ki osvetljuje, ali bolje, razgrajuje značaj bivanjskega tkiva "naše" družine. Zgodi se z vstopom "tujega" pisatelja Flisarja v samo menda zadnjo četrtino zgodbe, ki jo sicer zapisuje najmlajši član družine: v pogovoru z njim se družinski pripadniki znova razkrivajo kot brodolomci. Vendar je pri tem zanimivo, da se ob njih tudi "pravi pisatelj" izkaže za nasprotje od tistega, za kar ga še vedno ima zavest takšnega sveta: da je predstavnik visoke kulture, simbol normalnosti in inteligence – ne, v družbi take vrste je tudi sam iztirjenec in najmanj tisto, kar se od njega pričakuje: da bi svojim bralcem bil ideal kulture, jih vzgajal in plemenitil. Pisateljstvo te vrste se v tej družini, ki pravzaprav predstavlja "svetovno" družino, samoironično ukinja, obstaja samo kot bolešno karikirano početje, noče figurirati kot konstitutiven del resničnosti, tj. ne pomeniti mišljenja, ustvarjanja; prikazani pisatelj je idol praznoglavih povprečnežev, ki bi radi bili njegovi bralci, a za to masko tisti, ki smeši svoje občudovalce in bralce.

To knjigo sem torej bral kot družinski roman ... A roman kakšne družine? Če je *Mrgolenje prahu*, kolikor se lahko spomnim, roman razkroja (iskanja) neke arhaične naveze ljudi, *Velika žival samote* tragični, ali natančneje, grozljivi propad družine, je pričujoča zgodba samo še kričav, blazen smeh nad situacijo, v kateri družini (tudi v prenesenem pomenu) kot da ni pomoči. To je menda najhujše stanje brezpotja, do katerega se je dospelo pri tem avtorju ... in menda sodobne stopnje civilizacije najhujša kritika, ki jo pozna Flisarjeva proza. V skladu s tem je napisana z veliko, doslej pri njem v tolikšni meri še neopaženo ironično energijo, tj. posmehom. Temu ustrezno je tudi sama fraza v tej pripovedi prilagojena neki nonšalantni, sproščeni drži, ki valuje skozi vso knjigo, in seveda šele omogoča komično situacijo, v kakršni s(m)o se znašli ljudje. Tudi zato je to tako tekoče, zapeljivo, smeho-groteskno branje.